

JUNGFUÖN

ANNA WINBERG

Jungfrauön

ERSATZ

© Anna Winberg 2016

© Ersatz, Stockholm 2016

Omslag Håkan Liljemärker

Karta över Blå Jungfrun H. du Rietz,

G. Lundqvist & G. E. Du Rietz (1916-20)

Sättning & grafisk form Ola Wallin

Tryck Spindulys, Litauen 2016

ISBN 978-91-87891-48-9

www.ersatz.se

Jungfruön

»Vi skyndade oss till stranden, styrandes båten rätt åt Blåkulla, ett berg, som syntes 2 mil ifrån oss stiga helt blått, likt en halv glob, upp ur vattnet . . . sjöfolket berättade, att man ej borde kalla det Blåkulla utan Känningen eller Jungfrun, ty annars upptändes storm och man komme i livsfara . . . uttröttade kommo vi äntligen fram, men havets svallande med stark sjögång hade när slagit oss sönder mot klipporna.«

ur *Carl von Linnés Öländska resa*

DET BÖRJAR med att hon simmar mot fyren. Halvvägs hemma. Båten vänder inte åter.

När hon vaknade ur sin sömn var hon så kall att vattnet kändes varmt när hon vadade ut. Skor och jeans blev blöta, hon slant på stenarna, dök med huvudet före.

Hon är inte rädd för vatten, det har alltid känts mer rätt än luft, inte lika kvävande och tryckande. Hon simmar bort, inte till. Den skrovliga vita stenen som är fyrens kropp går inte att fixera, hoppar upp och ner i synfältet. För varje simtag genom de vita vågkammarna sköljer det sträva, salta vattnet över hennes ansikte. En kvällssol lyser, men horisonten är tom. Kroppen tung och lätt på samma gång, huvudet rensat. Hon vet att hon kan simma långt, ingen i simlaget simmar längre än hon. Men hur långt? Inget att hålla i, hon sjunker neråt. Vinden kommer, förhäxad, förtvivlad. Verkar föra henne bakåt, åter mot ön. Det finns något skönt i att låta sig våt och tung dras ner mot botten. Att gunga upp och ner i en kraft som är så stark att ingen kan förebrå en för att man nästan i smyg ger efter för det stora böljande djupet. Att slippa kämpa. Det är en njutningsfull synd, att inte orka leva. Vattnet är så stort, stanken så starka, kallsuparna så plötsliga att de oupphörligt förvånar

henne, kylan kopplar bort kroppsdelar, stryper andningen, får strupen att väsa, men hon flyter bara med. Och hela tiden den där känslan av att det är meningen. Hon heter Annika, hon tycker om den sura smaken av vildäpplen, hon dras isär i vågorna. Som röd sytråd i slöjdsalens lådor, små nystan med ändar som smitit och letat sig bort, fina som trådarna under maneternas mitt. De susar fram, pulserar genom vattenmassorna, sundets upplysta buddhor, på väg bort, mot varmare och kallare hav. Nu bränner de henne inte längre, och hon försöker nå dem, kräver ett svar. De är de enda som kan svara, men svävar tyst vidare på sin väg genom sundets bräckta vatten.

Hon tror att hon glider neråt, men hon ligger på en stenig strand och ser himlen öppna sig innan hon sluter ögonen för sista gången. Att återgå till naturen gör inte ont, känns som en omvänd växtvärk, hon sprids, blir större, och plötsligt ser hon längre än hon någonsin gjort. Att vara bark, sand, strandens flaskor och repstumpar, fiskenät och allting runtomkring sin långsamt svullnande, ruttnande kropp vars hår flyter i vattenbrynets luftbubblor är inget mindre än en sensation. Ingen kyla, vind eller sol i ögonen, bara glasklar skärpa genom vilken du fascinerat registrerar ditt eget sönderfall. Åren känns som minuter när du upplöses och återföds. Atomer av renaste syre, inte längre fångna i kött. Hon är inte den första flickan att krypa upp ur havet och bosätta sig på den blå puckeln som reser sig mot himlen.

MINNE 1.

SNÄCKSAMLING

I en flätad korg ligger snäckor från Mallorca under ett täcke av plast. Röda, sandfärgade, spräckliga. Försiktigt stryker Annika med handen över de hårda skalerna. Hon har aldrig sett något så fint. Leker i timmar, radar upp, lägger i en ring, tillbaka i korgen. Trycker den största snäckan mot örat och hör havet. I dörröppningen står han och ser på henne, ser på sin lillasyster med känslor som han inte kan begripa. Vem är hon, det undrade han redan då. Martin samlar sina minnen i en gammal skrivbok. Små rapporter över det som var och fortsätter att vara. Han numrerar dem, ger dem rubriker, för att de på något vis ska kännas riktiga, inordna sig i en sorts struktur, bli verklighet. Han är bra på det där, att ordna. Men ju mer han antecknar, desto räddare blir han när han läser den osannolika saga han själv vävt ihop. Förut fungerade hans förklaringar, men nu finns den svart på vitt, berättelsen om hans syster. Fragment av samtal han inte borde ha hört, saker han lagt ihop, drömmar från dagar och nätter. Ogenerat har han hållt upp mer vin i sin åldrande mammas glas, pressat henne att prata om det förflutna. Många nätter har han somnat förhoppningsfull bara för att vakna mer modfälld och undrande än någonsin. Den är klar nu, berättelsen, visar verk-

ligheten, och ändå inte. Han vet att det som står där är sant, men han kan inte känna det, än mindre förstå det. Bara Annika kunde förstå, hörde ljud som fanns på andra frekvenser. Det är hennes historia, och hans, men inte deras.

»Vi tar dig till den mytomspunna ön Blå Jungfrun, och låter dig njuta av Oskarshamns hänförande vackra skärgård! Observera att båtturen kan påverkas av väder och vind.«

Martin tycker de känns överdrivna, ord som »hänförande« och »mytomspunna«. Och alla dessa utropstecken som hans chef vill att han ska lägga till. Han har fått tillbaka sin text med »!« infogat överallt och hans från början sakliga framställning har plötsligt ändrat karaktär och förvandlats till något käckt och platt. Han vrider sig när han gör ändringar som inte stämmer. Han vill att det ska stämma. Hans liv är inte ens en punkt, hela hans varelse ett knöligt frågetecken.

Kommunhuset ligger i en trång gränd nere vid hamnen, men idag hörs inte den vanliga ljudmattan av måsskrik, det råder en brummande tystnad i korridorerna. Han erbjuder sig alltid att jobba under långhelgerna. Kollegorna accepterar tacksamt hans ständiga beredskap att jobba jour, hans föräldrar förstår inte varför han inte kan få ledigt, kommunens informationsavdelning är väl om något en arbetsplats där röda dagar borde innebära släckta skärmar.

Han sträcker på sig och går ut i den övergivna korrido-

ren. Här sitter alla fortfarande i egna rum, bakom stängda dörrar. Fikar gör man klockan tio och klockan två, ytterligare en anledning att njuta lite extra de ensamma dagarna. Det känns nästan som om han gjorde något förbjudet när han går ut till kaffemaskinen redan klockan ett. Knäskadan han aldrig opererade gör att ena benet hasar lite när han återvänder till sitt rum med den skållheta plastmuggen i ena handen. Det är aldrig någon som gissar rätt på hans ålder. Verkligheten ligger så oerhört långt bort från turistinformationen, det vet han bättre än någon annan, men han är trygg här, vid sitt skrivbord under anslagstavlan. Kollegorna vet att han är härifrån men inte mycket mer, vana vid att han inte säger något på mötena, men levererar.

Fyra år sedan han fick jobbet. Lika länge har han försökt samla och förstå. Hans gamla barndomsvänner tycker det är trevligt att han är tillbaka, försöker bjuda in honom till de nya familjer de skapat. Ofta på samma gata där de växte upp, en skuggteckning av barndomen. De förstår inte att han inte är färdig med sin första familj än. Han kan inte fortsätta framåt förrän alla pusselbitar ligger stilla i ett mönster. Frustrationen väller upp inom honom och får kaffet att skvimpa ut på linoleumgolvet när han tänker på hur mycket som fortfarande återstår, och längtan efter att få betrakta en färdigritad karta får hela kroppen att skaka.

Vissa månader öppnar han inte ens anteckningsboken, lever med ständigt dåligt samvete. Skriver att göra-listor där det står att ikväll ska han skriva. »Research« står det,

så att ingen som kanske råkar se lappen ska undra. Sällan får han dra ett streck över ordet, och nästa morgon hamnar lappen i soppåsen. På väg till jobbet hör han Annika ropa på honom från kajen. *Kommer du inte? När kommer du? Har du glömt mig?* När han är klar ska han ut och resa. Men än finns det tomma sidor i boken. Han tar en klunk kaffe och börjar mekaniskt placera ut utropstecken i texten.

MINNE 2.

VÄNTANSTIDER

Kräftmånen lyser, Martins hår står som en dunig gloria runt huvudet och på bryggan har vännerna dukat så vackert att mamman får tårar i ögonen. Vänder sig bort, känner sig så lycklig att det nästan är genant. Vattnet i magen, där nästa barn redan simmar runt, verkar klucka i takt med de skvalpande vågorna under dem när de skålar och skratrar. Hon undviker snapsen, bryr sig inte om de menande blickarna. Klart de ser på henne vad som är på gång. Hon kan inte sluta skratta trots att hon känner sig sjösjuk och svullen. Hon ser Martins koncentrerade min när han försiktigt försöker suga på en kräfte och har inte en tanke på att det är lugnet före stormen. I efterhand har hon ofta tänkt på den här stunden, hur aningslöst lycklig hon kände sig i sensommarnatten.

Om ön gick det många historier. Några av dem berättade guiden på båten dit. Annika hörde inte. Satt med musik i öronen. Kanske borde hon ha låtsats vara intresserad, men i turistbroschyren kunde man läsa att Blå Jungfrun, belägen i Kalmarsund, varit naturreservat sedan 1926. Hon rev foldern i små, små bitar medan hon lyssnade i lurarna. Det här var en så kallad familjeutflykt. Förra året hade de åkt till Karlskrona, året dessförinnan till Köpenhamn över en helg. Båten hette M/S Solsken, men himlen var mulet grå och ingen hade sagt ett enda ord sedan hennes bror frågat om de skulle hinna hem till klockan fyra, då fotbollen började. Pappa log stressat mot mamma. Hela familjen visste att teatern de spelade upp bara var för medresenärerna. Sinsemellan hade de slutat låtsas för länge sedan. Men utanför hemmet gick ridån fortfarande upp så fort det fanns kassabiträden, klasskompisar och evigt välmenande grannar på alla sidor om den täta häcken som omgav deras hus i en perfekt rektangel.

Innan de kom fram hade resenärerna – fler familjer som deras, ornitologer och turister – för länge sedan blivit genomfrusna och hunnit ångra att vantarna låg kvar hemma på hallbyrån. Ön såg ut som ett påskägg som sakta sjunkit

mot botten och blivit liggande. Röd granit reste sig ur bukten framför dem. Bryggan var enkel, bara en grå betongklump som stack rakt ut, dumpad och ofärdig. Vattnet var matt och tången såg ut som smutsigt hår när de hoppade i land och satte igång något som påbörjats långt innan hon föddes. I tystnad gick startskottet, upptakten var över och deras lilla skärva av historien tog sin början. Det var nu de förlorade chansen att säga »om inte«, det var här allt slutade, men det visste de inte än. Ingen av dem kände något, fick någon föraning. De kände inte pulsen stiga eller yrseln komma. Bara vinden genom jackorna, gruset under skorna och svårmodet som så gott som alltid infinner sig mellan vinter och vår hos människor som försöker leva helt vanliga liv.

Jeansens fransar släpar mot gruset när hon hoppar ner på bryggan. Annika drar i luvtröjans snören, så att det bara blir en liten cirkel kvar att titta ut igenom. Givetvis rynkar mamma irriterat på pannan, det vet Annika utan att behöva vända sig om. Ingen jacka, ingen halsduk. Definitivt ingen mössa. Hennes mamma är nog med detaljer, tror att livet handlar om att vara fin, vad andra människor säger om en när man gått. Förstår inte att Annika aldrig varit hennes dotter och aldrig skulle ge henne ett enda förtroende. Och så pappa och Martin. Som hummande pålar, långa och svajande i deras gemensamma hem. Alltid lite osäkra på vad de vill. Ständigt står de där och väger, säger inget, vågar knappt möta hennes blick längre. Nu höjer de

sig långt framför henne, pratar med några tyskar som de träffat på båten. Varför vet hon inte. Hon skruvar upp volymen och vänder blicken uppåt.

Guiden förklarar med hög röst, för att överrösta vinden, hur det egentligen ligger till med myter och skrock, trampar på stigen i uppførsbacken, gruppen följer ivrigt efter utan minsta antydning till mjölksyra i vältränade vader. Med ett lätt skratt avfärdar guiden uppgiften att det en gång ska ha vuxit äppelträd på ön, så som det står i en broschyr någon läst.

Det är en solig dag, många gör den här resan varje år, på första maj eller kanske helgen därefter. Lukten från valborgsbrasan sitter fortfarande i Annikas tröja. Rösterna skär genom musiken, trots att hon har den på högsta volym. Så går plötsligt ett sus genom träden och allt blir tyst. Hon känner smaken av sand i munnen. Det luktar äppelblom. En fågel bryter sig loss och lövverket rasslar till. Sedan är ögonblicket över och guiden fortsätter att prata genom musiken. Men Annika vänder sig om, känner det som om någon stod precis bakom henne och viskade i hennes öra.

Leta efter äppelträden i labyrinten. Kom, skynda dig, bara vänd dig om och gå...

Guiden har fel. Här har visst vuxit äpplen. Vilda äppelträd som sträckt sina förkrympta grenar mot himlen. De kom ur frön som fördes dit av fåglar och hade kämpat sig upp ur den magra jorden, trots havets saltstänk och vansinniga vindar. Uppe på toppen av ön finns labyrinten,

och utan att förstå varför styr hon stegen dit. Lämna gruppen, ser pappas uppgivna blick, men struntar som vanligt i honom, och han i henne.

En kort stund känner hon hans ledsna ögon i ryggen, men glömmer dem snabbt. Den smala stigen är inte mer än ett streck genom skogen, kronorna tunga av utslagna löv över hennes huvud. Hon blir andfådd, vägen stegrar sig innan hon kliver ut på den öppna platsen.

Labyrinten är magnifik, breder ut sig som en rondell med runda stenar i ett perfekt mönster. Varje sten ser ut att ligga i en fördjupning, som kulor i ett sånt där spel som farmor har i bokhyllan. *Solitaire*. Det betyder ensam. Det består av en träplatta med stora glaskulor som ligger i perfekt formade hål. Man flyttar en, och så flyttar man nästa. Till sist ska det bara finnas en kula kvar, och den ska ligga i mitten. Nu hör hon hur de ropar och stimmel nere vid båten. Hör pappans skoltyska som skär genom träd och trumhinnor. Han hugger av orden för snabbt, men låter glad. Annika tvingar sig själv att gå igenom alla gånger, långsamt. Fast stenarna knappt når henne till ankeln är det som att gå i en labyrint med höga häckar eller mellan höga stenmurar som när som helst kan rasa över henne. Andningen blir inte lugnare, fast marken är plan och flack. Hon hör sig själv flämta, det låter som en främling, men hon vågar inte vända sig om och se efter. En tygsko framför den andra, den släta hällen under gummisulan. Det går inte att stänga ute tankarna. Har hon varit här förut? Allt

ser så välbekant ut, en grå lav på ovansidan av en sten. En mås som flyger över hennes huvud. Det är som en dröm hon har glömt, men försöker minnas. Någon skrattar nere vid bryggan, och hon håller händerna för öronen. Hon vill vara i labyrinten för sig själv. Hon sjunker ner på knä, småsten trycker mot knäna. Hon lägger pannan mot marken och bara andas. På gympan har de provat yoga. Försiktigt vänder hon handflatorna mot himlen. Nu hör hon ingenting längre. Uppifrån ser måsen en kula som är större än alla de andra, perfekt placerad i mitten. Spelet är slut. Spelet kan börja.

FÖRSTA JUNGFRUN

Den allra första av dem planterade jungfrufön, försökte få något att växa i den mörka blåsten. *Måste klara nätterna, om det så dröjer till våren innan de finner mig.* Hon var den första jungfrun på ön och gav den dess namn. Tidigare var den bara en sten, uråldrig förvisso, men utan liv. När i tiden kan ingen säga, det är så länge sedan att alla namn är glömda. Hon är bara en jungfru som en gång gav en ö sitt blod.

De kommer och hämtar mig, så måste det vara. Så tänkte hon, när hon hastigt pressade ner frön i jorden med stelfrusna fingrar. Så försökte hon tänka när hon förgäves sökte värme i sanden, stjärnklara höstnätter under glest tångtäckte. Många ensamma somrar var blommorna hon sått hennes enda systrar, tysta, med vajande huvuden i vinden. Hon såg dem spira, blomma och dö. Allt mellan gryning och skymning. Blommor för dagen, om natten tysta strutar. Ur dem föddes nya frön, och snart var ön täckt av slingrande blomster. De tog över allt, åt, bredde ut sig som en matta och skulle långt senare bidra till de besökande turisternas förtjusning. Här finns nu bara döda flickor, spöken och fåglar som lever på stenar och äpplen och vatten som är alldeles salt. Ensamma, precis som hon. Den uråldriga stenen, äldre än jorden själv, hade gett henne ett andra liv.

Inför andra beklagade sig mamman över hur jobbigt det var – ut med Annika i vagnen, en tid att passa, se till att hon hade ätit och sovit när de kom fram – men i hemlighet var torsdagarna då de gick på babysim veckans bästa dag. Hon längtade efter den fuktiga simhallen med sina halkfria golv, de vadderade mattorna där hon och de andra mammorna klädde av och på sina knubbiga bebisar, trädde små simbyxor upp över deras sprattlande ben och fasta rumpor. Alla sneglade de på varandras avkommor. Vem hade mest hår, vem var skrikigast, sötast? Sina egna kroppar hann de inte bedöma, all tid och tanke låg utanför den egna existensen. Att ställa sig på våg och framför spegeln hörde till en annan tidsålder. En urtvättad, sladdrig baddräkt visade snarare hur lite man brydde sig om sig själv och det egna utseendet: jag fokuserar på mitt barn, jag är en *bra mamma*. Men hon kunde aldrig riktigt känna så. Och inte de andra heller. Så medan barnen gled som glatta sälar mellan deras fingrar, skrattade, kiknade och gallskrek, så sneglades det. Hela tiden fullt fokus på barnen, och varandra.

»En bebis kan drunkna i en vattenpöl«, minns hon att ledaren sa med allvarlig min. Hon pratade länge om säker-

het, försökte få dem att se allvaret bakom plask och lek. Ändå är det nog hennes lyckligaste minne med Annika. Konstigt och naturligt nog i vatten. Det ter sig komiskt så här i efterhand; hade det hjälpt om hon lyssnat på instruktionerna istället för att avundsjukt titta på någon annan mammas blankröda baddräkt eller mörklockiga bebis? Annika strålade, hon var en sjöjungfru i miniatyr. Hennes ögon glittrade, och det kändes för ett ögonblick som om det bara var de två i bassängen, i hela simhallens universum. Med Martin hann hon aldrig gå på babysim, han fick bada i badkar. Hon undrar om hon ens visste att det fanns. Med Annika var allt det nya mindre nytt. Blöjbytena hade blivit mekaniska och hon försökte hitta mening i särskilda aktiviteter för att inte tråkas ihjäl.

Det var då. Nu, när Annika är fem år och för länge sedan lärt sig simma, känns det som om hon tillbringar sitt liv i den här simhallen, som om det rinner ifrån henne ner i bassängen, hon längtar bort, hon längtar hem, hon vill krypa ur sitt eget skinn, lämna det som en bortglömd baddräkt i receptionen och aldrig behöva det igen. Då var simhallen i den nya staden fortfarande en spännande plats, där man pratade med andra mammor, gjorde upp planer. Nu pratar hon inte med någon, tittar bort när någon hon känner försöker möta hennes blick.